alt ei mõju ka Kettleri sõjaretk Tartu piiskopkonda 1558. a. sügisel. Ta võtab küll 29. okt. Rõngu, tungib siit edasi Tartuni, kuid saab Elva juures 29. okt. raskesti haavata ja läheb Tallinna. Samuti tagajärjetuks jääb 1559. a. sügisel Kettleri sõjaretk Tartu piiskopkonda, kus ta venelasi 22. okt. Nõo juures lööb, Tartu vastu mitte midagi ei suuda ette võtta ja peale tagajärjetut Laiuse piiramist Põltsamaale taganeb. Vene võimu Tartu piiskopkonnas kindlustavad muidugi venelaste sõjaretked pea-piiskopkonda 1559. ja 1560 a. alul ja veel enam ordu vägede lüüasaamine Härgmäel (1560. a.) ning Viljandi langemine augustikuus 1560. a. — Venelaste võim kestis Tartu maakonnas seni, kui samal ajal põhjas võiduka sõjaretke nende vastu oli alanud Rootsi sõjaväe-pealik Pontus de la Gardie ja lõunas Vene mais Poola kuningas Stephan Bathory, kes peale mitmete Vene kindluste võtmist Tartu piiskopkonna selja taga Pihkvat ja Petserit hakkas piirama. Ivan Julma soovil ja temale õnneks algasid nüüd paavsti legaadi Antonio Possevino mõjul rahuläbirääkimised, mis lõppesid 1582. a. Poola ja Vene vahelise rahuga Sapoljes. Vastumeelselt lahkusid venelased Tartu piiskopkonnast, mis rahutingimuste järele 28. veebr. 1582. a. Poolale läks.

Sõda ja 25-aastane venelaste Tartu piiskopkonnas viibimine oli õige kurvad tagajärjed jätnud. Maa oli äärmiselt laastatud, külad kas tühjad või ahervartes. Inimesi oli palju sõjakäras hukka saanud või võõrsile viidud, põllud olid söödis või võsaga kaetud. Tartut, endist jõukat Hansa linna, ei olnud äragi tunda.

Tartu piiskopkonnas ei sidunud Poola valitsust kapitulatsioon ja Poola valitsus talitas siin vabalt. Poola kuningas Stephan Bathory pidas Liivimaal silmas, nagu mujalgi, maa poolastamist ja rekatoliseerimist. 1582. a. antud *„Constitutiones Livoniae"* järele jagati terve Liivimaa Võnnu, Tartu ja Pärnu presidentkonda, eesotsas presidentidega, kel kõrgem administratiivne ja sõjaline võim, presidentkonnad jagunesid starostkondadesse, eesotsas starostitega. Igal presidentkonnal oli oma maakohus. Terve maavalitsemine oli Poola kuningavõimu esindajal — halduril ehk administraatoril, rekatoliseerimise juhtimine läks maal asutatud Võnnu piiskopi kätte. Kõik ametnikud ja võimumehed määrati poolakaist, leedulasist või Poola poole üle läinud liivimaalasist.

Linn ja maakond ei olnud saanudki veel endisist sõjaviletsusist toibuda, kui sõda juba uuesti algas. See oli Rootsi ja Poola vaheline Vaasa kuningakoja pärandussõja jätk ja esimene aste hiljemini Kesk-Euroopas lahtipuhkenud võitlusest protestantismi ja katolitsismi vahel. 27. detsembril 1600 võttis Södermanlandi hertsog Kaarel, tolle-aegne Rootsi riigi valitseja, Tartu, ka maakond läks tema võimu alla. Kuid kui a. 1601 Rootsi käsi sõjas halvemini hakkas käima, pudenes Rootsi võim Liivimaal ja Tartu maakond ning Tartu läksid uuesti Poola alla — 13. (3.) aprillil 1602. Uuesti said linn ja maakond suurt viletsust tunda. Sõjale seltsisid a. 1602—1603 nälg ja katk, mis palju ohvreid nõudsid. Rahva materjalsele ja talupoegade sotsiaalsele viletsusele lisaks kestsid usulised tagakiusamised, mis iseäranis